

Az Iszlám Állam Líbiában?

Szalai Máté

E-2015/3.

KKI-elemzések

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Külügyi és Külgazdasági Intézet

Szerkesztés és tördelés:

Tevelyné Kulcsár Andrea

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: + 36 1 279-5700

Fax: + 36 1 279-5701

E-mail: info@ifat.hu

<http://kki.gov.hu>

© Szalai Máté, 2015
© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2015
ISSN 2416-0148

2015. február 15-én a magukat az Iszlám Államnak (IS) nevező líbiai szervezetek nyilvánosságra hoztak egy videót, amelyen huszonegy, korábban elrabolt egyiptomi kopt keresztény kivégzése látható. A nemzetközi felháborodást egyiptomi légi csapások követték, sőt Abdel Fattáh al-Szíszi egyiptomi elnök a nemzetközi közösség fellépését sürgette a líbiai iszlamisták ellen. A média és a nyugati közvélemény a merényletet automatikusan összekötötte az iraki és a szíriai eseményekkel, ám – ahogyan azt az elemzés során látni fogjuk – a kérdéses milíciák nem az IS térhódításával jöttek létre, hanem a régió évtizedeken átívelő folyamatainak és társadalmi-gazdasági problémáinak a termékei, amelyek lokális harcokat vívnak, lokális célokért. Emellett az is kérdéses, hogy az említett csoportok milyen mélységű kapcsolatokat ápolnak a szíriai-iraki Iszlám Állammal, ezért véleményünk szerint az elnevezés felvétele csak másodlagos jelentőséggel bír. Ennek bizonyítása érdekében először röviden meg kell vizsgálnunk az IS térségbeli terjeszkedésének körülményeit, a Moammar al-Gaddáfi utáni Líbia eseményeit, valamint az Iszlám Állam brandjét felvevő szervezetek történetét.

AZ ISZLÁM ÁLLAM ÉSZAK-AFRIKAI HÁLÓZATA

Azon túl, hogy az Iszlám Állam egy Irakban és Szíriában tevékenykedő, többek között terrorista tevékenységet is folytató, magát államnak nevező entitás, egyre inkább radikális szervezetek globális hálózatoként is definiálható. Az al-Káidához hasonlóan, az IS esetében sem beszélhetünk egy központi irányítással és centrális döntéshozatallal rendelkező, transznacionális szervezetről, sokkal inkább egymáshoz lazábban kötődő, a hálózat magja által teremtett *brand* átvétele mellett döntő (eddig egymástól jellemzően szeparáltan működő) csoportok felszínesen koordinált tevékenységéről. E terrorista hálózatok veszélyessége ebből következően elsősorban nem az egységből ered, oka sokkal inkább a logisztikai, rekrutációs és szervezési kapcsolatok következtében létrejött fizikai, valamint a közös imázs okozta (belső és külső) lélektani előnyben keresendő.

A fogalmi zavar elkerülése érdekében a továbbiakban az iraki-szíriai szervezetet (az al-Káida esetén már bevett angol terminológiával) Iszlám Államnak (*Islamic State*, IS) vagy az Iszlám Állam magjának (*Islamic State Core*, ISC), míg az általa kiépített hálózatot IS-hálózatként vagy az Iszlám Állam hálózatoként (*Islamic State Network*, ISN), az ahhoz kapcsolódó szervezeteket pedig az Iszlám Állam szövetségeseiként (*Islamic State Affiliate*, ISA) fogjuk nevezni.

Az ISN kiépítését az Iszlám Állam 2014-ben, az al-Káidával való szakításával kezdte meg, jellemzően a már meglévő al-Káida-hálózatokból, azok szétszakításával. A rakkai központú *network* a [legnagyobb terjeszkedést](#) Délkelet-Ázsiában könyvelhette el, Abú Bakar Basír indonéziai imám hűségesküjével, amely révén maga mögött tudhatja az indonéziai, malajziai, Fülöp-szigeteki és egyéb regionális szervezetek jelentős részét. További fontos nyereség volt az ISN számára Ma'mún

Hátem, az „al-Káida az Arab-félszigeten” (*Al-Qaeda in the Arab Peninsula*, AQAP) nevű szervezet egyik prominens tagjának az átállása, aki magával hozta a csoport harcosainak egy jelentős részét is. Észak-Afrikában csak ezek után, 2014 második felében tudott az IS-hálózat pozíciókhoz jutni, az „al-Káida az Iszlám Maghrebben” (*Al-Qaeda in the Islamic Maghreb*, AQIM) hálózathoz tartozó terroristák elcsábítésével. Az ISN terjeszkedésének a legfőbb célpontjai olyan országok voltak, ahol az elmúlt években forradalmak zajlottak, valamint a Sínai-félsziget (Egyiptom) szervezeteihez szorosan kötődő [Gázai-övezet](#).

Az Iszlám Állam terjeszkedésének módszertanát a 2009-ben született „A barbárság irányítása” [*The Management of Savagery*] című [írás](#) részletezi. Ennek lényege, hogy a terrorista szervezetek terjeszkedéséhez a legideálisabb környezet egy ún. bukott állam jelenti, amelyben az állami intézmények nem rendelkeznek sem az erőszak-monopóliummal, sem a szociális rendszerek fenntartásának képességével, így a lakosság könnyebben meggyőzhető (vagy rábíráható) az Iszlám Államhoz való csatlakozásra. Ma Észak-Afrikában ilyen viszonyokat főleg Líbiában és kisebb részben a Sínai-félszigeten találhatunk, így érthető, hogy az ISN leginkább ezeken a területeken tudott terjeszkedni. Az előbbi területen a magát az Iszlám Állam részének tekintő [Barka provincia](#), az utóbbin pedig a [Sínai provincia](#) kikiáltása történt meg az elmúlt hónapokban. A továbbiakban a líbiai terjeszkedésel fogunk részletesen foglalkozni.

LÍBIA GADDÁFI HALÁLA UTÁN

A forradalom utáni Líbiában a 2011 és 2014 között lezajlott folyamatok következtében ideális körülmények alakultak ki az Iszlám Állam hálózatának terjeszkedéséhez. Jelenleg, 2015 elején, az ország állapotát leginkább egy sokszereplős, átláthatatlan hatalmi viszonyokkal rendelkező polgárháborúként írhatjuk le, amelyben a párhuzamos állami struktúrák mellett számos, komoly hatalommal rendelkező nem állami szereplő is megjelent.

A Líbiát 1969 óta vezető Moammar al-Gaddáfi 2011. október 20-án bekövetkezett halála után az országban nem következett be a várt stabilizálódás. A 2012 januárjában megszövegezett választási törvény alapján 2012. július 7-én tartották meg az első szabad választásokat, amelyen a választóképes lakosság 80 százaléka járult az urnákhoz, s augusztusban állt fel a törvényhozó hatalommal rendelkező és [a választási eredményeknek megfelelő összetételű](#) Általános Nemzeti Kongresszus (*General National Congress*, GNC). A kétszáz fős testületben a liberálisnak nevezhető, mérsékelt Nemzeti Erők Szövetsége (*National Forces Alliance*, NFA) szerezte meg a legtöbb mandátumot (39), a Muszlim Testvériség helyi szárnya, az Igazság és Építkezés Párt (*Justice and Construction Party*, JCP) pedig 17 képviselővel csak a második helyre szorult.

A GNC működését az NFA és a JCP párharca határozta meg, amelyben egyre inkább az utóbbi kerekedett felül, mivel a törvényhozó testületben ülő független képviselők közül egyre több csatlakozott formálisan vagy informálisan a mérsékelt iszlamisták táborához. 2014 januárjában a JCP kilépett az Ali Zeidán miniszterelnök által vezetett [kormánykoalícióból](#) (ami a kormányfő márciusi bukásához vezetett). Ezt követően az eredetileg 18 hónapra, vagyis 2014. februárig megválasztott GNC [iszlamista támogatással](#) megszavazott egy törvényt, amellyel [meghosszabbította](#) saját mandátumát 2014 decemberéig.

A döntés szélsőséges érzelmeket váltott ki az országban, amely a következő hónapokban ismét polgárháborúba csúszott. A Gaddáfi elleni felkelésben komoly szerepet betöltő Khalífa Haftar tábornok februárban a televízió-képernyőkön [jelentette be](#) a kormány és a GNC feloszlátását, amit természetesen a két szervezet egyértelműen [elutasított](#). Májusban a híresztelések szerint kiváló CIA-kapcsolatokkal rendelkező tábornok offenzívát [indított](#) az országban, amelynek fő célpontjai az instabilitást kihasználó iszlamista szervezetek voltak. Egy héttel később a GNC vezetői új választást [írtak ki](#) júniusra. A rendkívül [alacsony részvétel](#) mellett zajló referendumon a szekuláris-mérsékelt politikai erők győzedelmeskedtek, amibe az iszlamisták nem voltak hajlandóak belenyugodni: a magát Líbiai Hajnalnak nevező szervezet augusztusban megrohamozta és [elfoglalta](#) Tripolit, így az új törvényhozó testület októberben Tobrukban [tudott összeülni](#). A bázisukat Tripoliban kialakító, [Omar al-Hasszi vezette](#) iszlamisták azonban nem fogadták el ennek legitimitását, kijelentve, hogy továbbra is a meghosszabbított mandátumú GNC látja el az ország vezetését.

A két rivális kormányzat és a Haftar tábornok vezette erők mellett a polgárháborúban komoly szerepet játszanak a különböző városi milíciák is, amelyek még a Gaddáfi-ellenes felkelés során alakultak ki – így a gyakorlatban Líbia egyértelműen bukott állammá vált. A [helyzetet bonyolítja](#), hogy számos regionális ország avatkozott be a politikai és katonai folyamatokba, pl. Katar, az Egyesült Arab Emírátságok, Szaúd-Arábia vagy Egyiptom.

AZ ISZLÁM ÁLLAM LÍBIÁBAN: BARKA PROVINCIA FELEMELKEDÉSE

Az Igazság és Építkezés Párt már a 2012. márciusi megalapításakor [sem fedte le](#) a líbiai iszlamisták széles és sokszínű skáláját. A szervezet mögött álló Muszlim Testvériség (MT) mozgalom ugyanis nem rendelkezik akkora beágyazottsággal a társadalomban, mint a testvérszervezetei Tunéziában, Egyiptomban vagy akár Szíriában. A lakosság körében kifejezetten erős a csoporttal szembeni gyanakvás és bizalmatlanság, többek között a Gaddáfi-éra markáns MT-ellenes retorikájának köszönhetően, valamint a szúfi irányultságú (és az 1969-ben megbuktatott monarchiát támogató) szanúszijja mozgalom tradicionális jelenléte miatt.

A Szanúszí törzshöz köthető csoport ideológiai alapjai ugyanis összeegyeztethetetlenek nemcsak az MT ideológiájával, de a nálánál radikálisabb dzsihádistákéval is. (Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy minden jel arra mutat, hogy a mozgalomnak – bár a mai napig erős gyökerekkel rendelkezik a líbiai társadalomban – [nincsenek politikai ambíciói a forradalom után.](#))

Ráadásul az elmúlt években sorra jelentek meg az országban a különböző radikális szalafi szervezetek, amelyek ideológiájukban, céljaikban és módszereikben is eltérnek a mérsékeltnek nevezhető JCP-től és a szanúszijja mozgalomtól is. E szervezetek az elmúlt években jellemzően az ország keleti felében erősödtek meg, amit nagyban segítettek a régióban hagyományos központi kormányzattal szembeni függetlenedési törekvések. E csoportok egy részéből nőtt ki magát az Iszlám Állam magát Barka provinciának nevező szervezete, amelynek gyökerei az északkelet-líbiai Dernához köthetőek.

1. ábra
Líbia legfontosabb városai

Forrás: [BBC](#).

A százezres lakosú észak-líbiai Derna az ISN megjelenése előtt is otthont adott a különböző iszlamista csoportosulásoknak, amelyek történetével részletesen foglalkozik egy 2008-ban írt [amerikai diplomáciai irat](#). Az ország mindenkori vezetése által jellemzően ignorált térség lakosságában mindig is erős volt az ellenállás eszméje, amit az oszmán, az olasz és az amerikai hódításoknak való ellenszegülés emléke fűtött. Moammar al-Gaddáfi hatalomra kerülése után, az 1970-es években kifejezetten megromlott a viszony a kormányzat és a vallási-konzervatív csoportok között, aminek következtében számos líbiai hagyta el az országot, hogy Afganisztánban, Libanonban vagy különböző palesztin szervezetek ideológiai és katonai kiképzéseiben vegyenek részt. Ezek a kiképzett dzsihádisták az ország keleti részébe

– és különösen Dernába – való visszatérésük után, az 1980–1990-es években hívták fel magukra a figyelmet, a Gaddáfi-ellenes felkelést szervező Líbiai Iszlamista Harcsoport (*Libyan Islamic Fighting Group*, LIFG) kötelékében; később pedig (a diplomáciai jegyzék szerint) a 2003-as iraki konfliktusban megjelent dernai milíciák jelezték a régió fontosságát. A helyi radikálisok a 2000-es években egyszerre akartak harcolni Gaddáfi rendszere és az Egyesült Államok ellen, mivel azok között – az előbbinek a tömegpusztító fegyverekről való lemondása után – közeledést feltételeztek, és úgy vélték, hogy az iraki harcokban jelen lévő líbiaiak nagy száma hiteltelenné tenné a tripoli kormányzatot.

A 2011-ben kitört szíriai polgárháborúban kb. öt-hatszáz líbiai vehet részt, akiknek egy jelentős része Dernából származik. A Washington Institute 2013. decemberi [felmérése](#) szerint az ISC összesen 1100 külföldi harcos halálát jelentette be a közösségi médián; ezek közül 201 Líbiából származott, így az észak-afrikai ország Szaúd-Arábia mögött a második helyet foglalta el a legtöbb dzsihadistát küldő államok listáján. Az egyes városokhoz kötődő harcosok számában szintén a dernai csoport a második legnagyobb a rijádi után, ami jól mutatja a város fontosságát. E líbiai iszlamisták jellemzően a szíriai Deir ez-Zorban és az iraki Moszulban [tevékenykedő](#) Líbiai Battár Csoport (*Katibat al-Battár al-Líbi*) kötelékében harcoltak, amelyben – érdekes módon – belga dzsihadisták is [részt vettek](#), ezért feltételezhető a belga és a líbiai rekrutációs hálózatok közötti kapcsolat.

Az Iszlám Államnak 2014 októberében hűséget fogadott líbiai iszlamista milíciák magját a Battár Csoportból 2014 nyarán hazatért harcosok adták, akik megalapították a Súra Tanács az Iszlám Fiatalságért (*Shura Council for the Youth of Islam*, SCYI) nevű szervezetet. A társaság vezetőjeként a [források](#) egy Szíriában tevékenykedő jemeni hadurat, az Abú al-Baraa el-Azdi néven hírhedtté vált Mohammed Abdulahot jelölik meg, aki 2014 szeptemberében érkezett Líbiába. El-Azdi vezetésével kiáltották ki 2014 októberében az Iszlám Állam kelet-líbiai szövetségését, a régió hagyományos nevét viselő Barka provinciát.

Az Iszlám Állam hálózatának líbiai megjelenése nem aratott osztatlan sikert a líbiai polgárháborúban már korábban megszerveződött iszlamista szervezetek körében sem, amelyek közül többen [al-Káida kapcsolatokkal is rendelkeznek](#). Az amerikai nagykövetség elleni 2012. szeptember 11-ei támadások szervezőjeként hírbe hozott Anszár al-Saría mozgalom gyakorlatilag kettévált, miután egy részük az ISA támogatásáról [döntött](#), míg az Abú Szálem Brigád Mártírjai elutasították Abú Bakr al-Bagdádí fennhatóságát, így a kelet-líbiai iszlamista harcosok között is komoly harc alakult ki 2014 folyamán.

2. ábra
Az Iszlám Állam által felosztott Líbia:
északnyugaton Tarabulusz, keleten Barka, délnyugaton Fezzán

Forrás: [Middle East Forum](#).

Az Iszlám Államhoz kötődő iszlamista szervezetek 2015 elején hallattak ismét [magukról](#): január 28-án a Tripoliban található Corinthia Hotelt támadták meg, amelyben több külföldi cég és állampolgár mellett a mérsékelt iszlamisták vezette tripoli kormány feje, Omar al-Hasszi is megszállt, így feltételezhető, hogy ő volt a támadás célpontja. A következő terrorcselekményt az egyiptomi kopt keresztények elrablása majd kivégzése jelentette, amelyről az ISN-hez kötődő szervezetek február 15-én publikáltak videót a közösségi médián. Az elrabolt egyiptomi koptokról előzőleg az ISC *Dábiq* című magazinjában is [közöltek képeket](#), a kivégzésről készült propaganda felvételeket pedig [a BBC szerint](#) ugyanazokon az online csatornákon terjesztik, mint az ISC által készített szíriai-iraki anyagok, így feltételezhető, hogy létezik valamilyen szintű koordináció a líbiai ISA és az iraki-szíriai mag között. A szervezet február 21-én követte el a Gaddáfi bukása óta eltelt idő egyik legvéresebb merényletét, amely során legalább negyven embert [robbantottak fel](#).

A helyzet átláthatatlanságát nemcsak a líbiai polgárháború kaotikus körülményei okozzák, hanem az információáramlást (legalábbis részben) ellenőrző szereplők elfogultsága is. A Líbia keleti felén működő iszlamisták esetén például számos egyiptomi (vagy Arab-félszigetbéli) forrás közölt ellentmondásos és gyakran bizonyíthatatlan állítást. Ilyenek voltak például a Szabad Egyiptomi Hadsereg megalakulásáról szóló hírek, amely [egyes források](#) szerint a Muszlim Testvériséghez és az al-Káidához köthető militánsokból áll. A hír többek között a két szervezet közötti ideológiai különbségek miatt sem tűnt hitelesnek, de a hadsereg megalakulásáról hiteles

bizonyítékok sem [kerültek elő](#), így lehetséges, hogy az egyiptomi biztonsági szervek csupán a Líbiába való esetleges beavatkozások alátámasztása végett terjesztettek ilyen híreket.

Ugyan az ISN Líbiában helyi szinten csak 2014 közepén aktivizálódott, a hozzá később csatlakozó szervezetek már 2011-től komoly szerepet játszottak az ottani politikai folyamatok alakításában. Abban az időszakban az Iszlám Állam hálózata nem vett részt a líbiai történések alakításában (hiszen 2013-at megelőzően nem is létezett), így az akkori kizárólagos céljának az Irakba és Szíriába történő rekrutációt tekinthetjük. 2014 nyarán láthattunk egy irányváltást, amikor – Líbia destabilizálódásának előrehaladásával és a harcosok hazatérésével – lehetőség nyílt az Iszlám Állam számára a lokális tevékenység kibővítésére és szövetségek létrehozására. E szervezetek ugyanakkor egyértelműen olyan lokális célok mentén működnek és működtek, amelyek a líbiai polgárháború kontextusában értelmezhetőek. Bár ezek a célok (az adott állam területének egy részén önálló, folyamatosan növekvő, iszlamista alapú kormányzat létrehozása és fenntartása) nem különböznek érdemben az ISC céljaitól, de azok mégsem tekinthetőek az Iszlám Állam sajátjának, hanem általánosan elmondhatóak a legtöbb radikális dzsihádistá szervezetről.

Miközben azonban az iraki és szíriai Iszlám Államnak rendelkezésére állnak e cél elérésének gazdasági feltételei, addig a *brandhez* tartozó líbiai csoportokról ez [két okból kifolyólag](#) sem mondható el. Egyrészt a Barka provincia csak névleg létezik, a gyakorlatban nem ellenőriz meghatározható, egybefüggő területet, még a központjául szolgáló Derna fölött sem rendelkezik kizárólagos befolyással. Másrészt a líbiai ISA nem fér hozzá olyan mennyiségű természeti és egyéb erőforráshoz, mint a szíriai és iraki társaik. Nem mellesleg, ilyen átvitt értelemben vett erőforrást jelentenek az ISC számára a szektariánus ellentétek, amelyek komoly mobilizációs erővel bírnak Irakban, amelyek szinte teljesen hiányoznak Líbiából. Ilyen kontextusban értelmezhető az egyiptomi keresztények kivégzése is, amely a megfélemlítés mellett a vallási ellentétek és a keresztényellenes érzelmek felkorbácsolását célozta.

Összességében tehát egy, a szíriaihoz igen hasonló, sokszereplős és átláthatatlan polgárháborús környezetet találhatunk Líbiában, ahol az Iszlám Állam *brandjét* átvevő szervezet nemcsak a központi kormányzattal és a különböző ellenzéki milíciákkal vette fel a harcot, hanem az iszlamista mozgalmon belüli riválisaival is. Bár e tekintetben hasonlóságot fedezhetünk fel a két csoport között, ám például a kapacitások szempontjából komoly különbségeket láthatunk az ISC és a líbiai ISA esetén. A két szervezetet összekötő kapcsolatok egyértelműen valamilyen mértékű kötődést bizonyítanak az iraki-szíriai és a líbiai IS-szervezetek között (különösen kommunikációs szinten), ám mindkét csoportosulás elsősorban helyi szinten értelmezhető, a köztük lévő együttműködés korlátozott. Ebből következően a nemzetközi közösség hiába veszi fel – akár sikeresen is – a küzdelmet az egyik szervezet ellen, a hálózat többi tagja attól függetlenül mindaddig tovább fog működni, amíg csak arra a lokális körülmények lehetőséget biztosítanak. E radikális csoportok esetén tehát nem elég a hálózatot vagy annak középpontját támadni, hanem egyesével, helyi szinten kell legyőzni őket, a megalakulásukat lehetővé tevő politikai, társadalmi és gazdasági problémák kezelésével párhuzamosan.